

KUVA-YI MİLLİYE ÖRGÜTLENMESİNE KARŞI DAMAT FERİT HÜKÜMETLERİ

Tülay Alim BARAN*

Yakın tarihimizde egemenliğinin kaynağını dinsel ve geleneksel bir yapıdan alan Osmanlı Devleti ile onun karşısında yer alan kişi ve kuruluşlar arasındaki çatışmalar, Milli Mücadele dönemi ile birlikte başlayıp bağımsızlık savaşının tamamlanmasının ardından bu kaynağın yerini “Halk”a bırakması ile sonuçlandı. İstanbul’un Kuva-yı Milliye’ye karşı takındığı tavrı bir genellemenin altında ifade etmek hiç kuşkusuz yanlış olabilir. Zira Milli Mücadele süreci içerisinde Nutuk’ta geniş yer verildiği üzere sebepleri tartışmalı olsa da Tevfik Paşa ve Ali Rıza Paşa örneğinde olduğu gibi Anadolu ile yakınlaşmaya çalışan hükümetlere ve devlet adamlarına rastlamak da olası¹. Ancak ele aldığımız dönem Kuva-yı Milliye ile Damat Ferit Hükümetlerinin çatışmakta olduğu ve bu nedenle de ülke içerisinde iki otoritenin uzlaşmadığı bir görüntü içerisinde şekillenmiştir. Bu da milli mücadelenin lider kadrosunu görevden alma, kongre kararlarına tepki gösterme ve bu kararlar ile genel çıkarlar arasındaki uyumsuzluğa halkı ancak padişah ve halifenin temsil edebileceği tezi ile

* Yrd. Doç. Dr. İstanbul Bilgi Üniversitesi, Türk Devrim Tarihi Araştırma Merkezi Öğretim Üyesi.

1. Nutuk’ta Ali Rıza Paşa ve Tevfik Paşa Hükümeti ile ilgili olarak yer alan açıklamalardan sadece birer alıntı yapmakla yetineceğiz. “...Ali Rıza Paşa Hükümeti, gözüne batan Ulusal kuvvetleri bastırmaya ve bunun için bizimle didişmeye bakmaktan başka bir yardımda bulunmadığı gibi ondan sonra hükümet kuran yüksek arkadaşları da, onun yolunda gitmekten ve sonunda yıkımdan yıkıma, maskaralıktan maskaralığa sürüklenmekten başka bir iş görmediler”. Bkz. *Söylev*, Ankara 1981, s. 218. “...Tevfik Paşa ve hükümeti, İstanbul ile Anadolu’nun birleşmesi için çalışmış olduğunu söylüyor. Doğrudur. Biz de bunun için çalışmakta idik; şu ayrımla ki, Tevfik Paşa ve arkadaşları Anadolu’yu, eskiden olduğu gibi, İstanbul’a bağlamak ve tutsak etmek istiyorlardı. Oysa İstanbul düşman kuvvetlerinin elinde bulunuyordu. Tevfik Paşa ve arkadaşları, Anadolu’yu İstanbul hükümetine bağlamaya çalışıyor. Öyle bir hükümete ki, dünyada varlığına ses çıkarılmıyorsa düşman isteklerini kolaylaştırmaya yarayacak nitelikte görüldüğü içindi...” Bkz. *Söylev*, Ankara 1981, s. 413.

ihamet suçlamasını yöneltme, iç isyanları destekleyip ulusal bağımsızlık savaşını yok etmeye yönelme gibi bir dizi tarihsel gerçeklik ile bizi karşı karşıya bırakmaktadır. Ele aldığımız dönem içerisindeki İstanbul Hükümetleri ile Ankara arasındaki bu çatışmanın temelinde ulusal siyasadaki farklılıktan öte, egemenliğin kaynağına getirilen yeni tanımlamalar vardı. Halk ile saltanat ve din arasındaki bu değiş tokuş, tepkili bir dönemin örnekleri ile bizi karşı karşıya bırakıyor. Söz konusu dönem içerisindeki İstanbul hükümetlerinin Milli Mücadele'ye bakışı bilinmekle beraber, bu çalışma arşiv belgeleri ışığında örnekleri ayrıntılamaya yöneliktir. Bu nedenle de bu konuda geniş bir kaynakça olmasına rağmen bir kaç istisna dışında sadece arşiv belgeleri ile yetinilmiş olup ileriye sürülen fikrin doğrulanması konusunda Nutuk esas kabul edilmiştir.

Mondros'un zannedildiğinin aksine tasarlanmış bir işgalin başlangıcı olması, Osmanlı İmparatorluğu'nu bu durum karşısında bir politika belirlemeye zorladı. Damat Ferit Hükümetleri'nin Kuva-yı Milliye'ye karşı duruşunda belirlenmiş bu politikanın ilkelerinin büyük önemi var. Mondros'un uygulamalarına karşı, medeni ülkelerin vicdanlarına hitap edecek ama İtilaf Devletleri'ni kızdırmayacak bir üslup tercih edilmiştir. Çünkü Paris'te bir barış konferansının toplanacak olması, büyük devletlerin işlemede oldukları hataları fark edip geri adım atacakları yolunda bir beklentiye neden olmuştu. Bu nedenle Osmanlı İmparatorluğu ile Kuva-yı Milliye çatışması, öncelikle bu beklentinin ortadan kalkmasına yol açacağı tezi üzerinde yoğunlaşmaya başlamış görünmektedir.

İzmir'in Yunan askerleri tarafından işgali, Anadolu'da milli uyanışı tetikleyici bir etki yaratacaktır. Bütün işgaller için İmparatorluk, bunların İtilaf Devletleri nezdinde protesto edildiğini ve bu protestonun Paris ve Londra'ya iletildiğini ifade ederken, bundan sonra yapılması gerekenin ancak "*vekar ve sükûneti*" korumak olduğunu yerel birimlere duyurmaya yönelik bir siyaset izlemeye başlamıştı. Beklentiler ise şu cümlelerde kısaca özetlenmiş görünmektedir: "Ahalinin tezahürat-ı vatanperveranesi şayan-ı takdirdir. Ancak hükümet bunun şu anda sükûnetle ifasını ve mesela Dersaadet İtilaf mümessillerine ve Amerika mümessiline telgraflar keşidesi suretiyle ifasını menfaatimize daha muvafık görüyor"².

Dolayısıyla halkın işgaller konusundaki duyarlılığı beğeni ile karşılanmakla beraber, bunun toplanacak barış konferansına değin sadece siya-

2. *Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dahiliye Nezareti Şifre Kalemi Evrakı*, Dosya No: 99, Vesika No: 222 (Bundan sonra Başbakanlık Osmanlı Arşivi anılmayarak Dahiliye Nezareti Şifre Kalemi Evrakı **DH.ŞFR** olarak kısaltılacaktır).

si bir takım karşı duruşlarla ele alınması ve daha ötesi olarak değerlendirilebilecek silahlı bir mücadeleye girişilmemesi özellikle isteniyordu. Bu durum Yunan işgali konusunda ayrı bir duyarlılık gösterilmesine rağmen Anadolu'daki bütün işgal güçlerine karşı başvurulacak siyaseti içermektedir. Örneğin diğer İtilaf Devletleri içerisinde ılımlı politikaları ile tanınan İtalyanların işgali için, Mentеше Mutasarrıflığı'na yazılan bir yazıda; İtalyan işgalinin de tıpkı Yunan işgali gibi bir tecavüz olduğu, ancak meydana gelecek bütün anlaşmazlıkların siyaset aracılığıyla yok edilmesi gerektiği, halka bu fenalıkların anlatılmasının yanında, hükümetin barış konferansında elinden geleni yapacağını da duyurulması istenmiştir³.

Devletin mevcut olan işgallere direnmeme gerekçesinin halka anlatılması, üzerinde önemle durulan bir konudur. Bir taraftan toplanması beklenen barış konferansı ve diğer taraftan Mondros Mütarekesi'nin "Altı Ermeni ilinde karışıklık çıkarsa, Müttefikler bu illerin herhangi bir bölümünü işgal etme hakkını ellerinde tutarlar" ifadesinin yer aldığı 24. maddesi de direnmeme ve olayları sükûnetle karşılama sebeplerinin başında yer almaktadır. Batı kamuoyunun öteden beri dile getirilen Osmanlı İmparatorluğu'ndaki azınlıklara kötü muamele iddiasına duyarlı olması ve bu konunun da işgallerin arttırılmasında bir gerekçe olarak kullanılabilir olması nedeniyle, bu süre içerisinde yapılan yazışmalarda bu konuya özellikle dikkat çekilmiştir. Hem azınlıklara hem de İtilaf Devletleri temsilcilerine gösterilecek iyi niyet veya en azından karşı çıkmama, kaybedilen hakları geri getirebilir diye düşünülmektedir. Nitekim Kastamonu ve Van vilayetlerine çekilen telgraflarda "Allahın inayetine istinaden böyle müşkil bir zamanda el ele vererek zavallı memleketimizi kutarmaya çalışmalıyız... Sizden şimdilik başlıca beklediğim vilayetinizde asayişin temini, mümessillerin celb-i hoşnudisi, adaletin icrasıdır... Tedbir, itidal, metanet" açıklaması yapılmaktadır⁴. Bu uyarı hem işgale uğramış hem de uğraması olası bütün yerler için geçerlidir. Keyfi işgaller için elimizin ayağımızın bağlı olduğu ve bu duruma ancak Paris Barış Konferansı'ndan elde edilecek adaletle cevap verilebileceği, izlenen politikanın başka bir açıklaması niteliğindedir⁵. Paris Barış Konferansı'na bağlanan umutlar o kadar derindir ki, Yunanlıların konferansça tayin edilen hududa çekilmelerine ve artık ilerlememelerinin kendilerine bildirilmesine kesin gözü ile bakılmaktadır. Bu nedenle Dahiliye Nazırı Ali Kemal "Sulh Konferansı

3. DH.ŞFR, 100/167.

4. DH.ŞFR, 99/839.

5. DH.ŞFR, 100/118.

bizi dinler ve hakkımızda bir karar vermeye hazırlanırken bu siyasetten ayrılmak memlekete ihanettir. Bu sarıh talimata muhalif hareket edenlerden hesap soracağımı tekrar bildiririm” açıklamasını yetkililere duyurmayaya başlamıştır⁶ (Ek 1).

İşte, bundan sonraki dönem Kuva-yı Milliye’den hesap sorma dönemidir. Belirlenmiş bir siyasetin dışında başka bir yöntemle hareket etmek cüreti, söz konusu İstanbul Hükümeti’nin aşağıda anacağımız gerekçeleri ve yöntemleri ile karşılaşmaya başlanmıştır. Bu Samsun’a çıkış ile başlayıp Büyük Billet Meclisi’nin açılmasına kadar olan süreç içerisinde iki taraf açısından da programı belirlenmiş net bir karşı duruşu anlatır.

Mustafa Kemal’in Anadolu’ya geçiş sebebi en sağlıklı bir şekilde *Söylev*’den izlenebilir. Buna göre Anadolu’ya gönderilişi gerçekte bir uzaklaştırmadır⁷. Başlangıçta Mustafa Kemal henüz daha kafasındakileri eyleme dökmeye için İstanbul Hükümeti, onun görev alanını ve bu alanın içerisindeki geniş yetkileri içeren bilgileri ilgili birimlere göndermeye başlamıştı. Bu görevin sadece askeri değil müfettişlik alanı dahilinde bulunan Trabzon, Erzurum, Van, Sivas vilayetleriyle Erzincan ve Canik livalarında aynı zamanda mülki olduğu ve asayişsizliğin sebeplerini araştırmak ile silah ve cephanenin bir an evvel toplattırılarak depolara konulması, bazı mahallerde bir takım şuraların asker toplayıp silahlandırma girişimlerinin yasaklanması ve bunların kaldırılması gibi geniş bir yelpazeyi kapsadığı ilan edilmiştir⁸. Gerçekten Mustafa Kemal Samsun’a çıkışının ardından gönderdiği yazılarda, söz konusu asayişsizliğin sebepleri, bunu yaratanların isimleri ve ellerindeki silahları araştırarak, nereden ve ne amaçla geldiklerini öğrenmeye yönelik bir çalışmanın içine girmiştir⁹. Ancak bilindiği gibi kısa süreli olan bu durum, Mustafa Kemal’in fikirleri ve uygulamaları nedeniyle değişmeye başlamıştır. Haziran ayında Diyarbakır, Ankara, Erzurum, Sivas, Trabzon, Van, Kastamonu, Bitlis, Mamuretülaziz vilayetleriyle Canik Mutasarrıflığı’na Nazır tarafından gönderi-

6. **DH.ŞFR**, 100/166.

7. Bu konuda Mustafa Kemal Nutuk’ta “Bu geniş yetkiyi beni İstanbul’dan sürmek ve uzaklaştırmak maksadıyla Anadolu’ya gönderenlerin bana nasıl verdiklerine şaşabilirsiniz. Hemen söylemeliyim ki, bana bu yetkiyi onlar bilerek ve anlayarak vermediler. Her ne olursa olsun benim İstanbul’dan uzaklaşmamı isteyenlerin buldukları gerekçe, Samsun ve yöresindeki düzen bozukluğunu yerinde görüp önlem almak için Samsun’a değin gitmek idi” demektedir. Bkz. *Söylev*, Ankara 1981, s. 7.

8. **DH.ŞFR**, 99/328 ve 99/231.

9. **DH.ŞFR**, 99/137.

len yazılarda bu değişimin sebepleri açıklanmaya başlanmıştır. Bu açıklama kısaca dönemin İstanbul Hükümeti ile Ankara olarak adlandırabileceğimiz ve iki farklı fikrin, iki ayrı uygulamasına yönelik eylemlerin yer aldığı bir çatışmanın da başlangıcını oluşturur. Bu telgrafta “Mustafa Kemal Paşa büyük bir asker olmakla beraber siyaset-i zamana o derece ağıh olmadığı için fart-ı hamiyet ve gayretine rağmen memuriyet-i cedidesinde asla muvaffak olmadı. İngiltere mümessil-i fevkaladesinin taleb ve ısrarıyla azledildi ve edildikten sonra yaptıkları ve yazdıkları ile de bu kusurların daha ziyade açığa vurdu...” denilmektedir¹⁰ (Ek 2).

Görüldüğü üzere Nazır Ali Kemal, Mustafa Kemal’in siyasetten anlamadığını ifade ederken, yukarıda da andığımız gibi aslında bu siyasetin ulusal direnişleri örgütlemeyip yakında toplanması ve hakkımızda Mondros’la birlikte verilmiş kararları düzeltereği umut edilen barış konferansı öncesinde, sessiz kalıp durumu kabullenmeye yönelik siyasetin dışında bir yönelim içerisinde gelişmesine karşı çıkmaktadır. Daha da önemlisi mevcut siyasetin savaşı değiştirilebileceğine inanan Mustafa Kemal’in İngiltere’nin isteği ile azledildiğini söylemekte de bir sakınca görmemektedir. Telgrafların devamında “...Halkı haraca kesmekten başka bir iş görmeyen ipsiz, sapsız ve kanunen takib edilen bazı heyetler için öteye beriye çektiği telgraflarla hatay-ı siyasisini idareten artırdı” denilmektedir. Bu da İstanbul hükümetlerinin milli mücadele hareketini bir çapulculuk ve başıbozukluk olarak görme konusundaki önyargısının bir ifadesidir. Yine aynı yazıda “Dahiliye Nezareti’nin size emr-i katiyesi artık o zatın ma’zul olduğunu bilmek, kendisiyle hiç bir muamele-i resmiyeye girişmemek, umur-u hükümete müteallik hiç bir matlubunu is’af etmemektir” denilerek Mustafa Kemal ile bütün ilişkilerin kesildiğinin altı çizilmiş ve buna uygun hareket etmeyenlerin ağır sorumluluk altında olacakları açıklanmıştır¹¹.

İstanbul Hükümetinin bu kesin emirleri, kongreler aşamasıyla birlikte şiddetlenerek devam edecektir. Kuva-yı Milliye ve İstanbul Hükümeti arasındaki karşılıklı mücadele, öncelikle Mustafa Kemal ve Rauf Orbay’ın şahsında yoğunlaşmıştır. Onun askerlikten istifa ettiğine dair olan açıklamalara¹² Sivas, Bitlis, Van ve Erzurum vilayetlerine çekilen telgraflarda-

10. DH.ŞFR, 100/174.

11. DH.ŞFR, 100/174. Benzer telgraflar daha sonra tekrar çekilmiş ve “Mustafa Kemal Paşa’yı suret-i katiyyede ma’zul tanımanızı tebliğ eylerim” ifadesi bu yazışmalarda sıkça kullanılmıştır. DH.ŞFR, 100/203.

12. DH.ŞFR, 101/19-100.

ki “Silk-i askerlikten müstafi sabık paşa Mustafa Kemal’in nerede ve ne ile meşgul olduğu ne tavır ve meslek takib ettiği”¹³ ifadeleri eklenmiş ve resmi bir görevi kalmamış bir kişi için bu aşamadan sonra sıkı bir denetim başlatılmıştır. İllere çekilen telgraflarda Mustafa Kemal’in İstanbul karşısındaki durumu hatırlatılarak girişimlerinin vatanın geleceğini tehlikeye atacağından ve vahim sonuçlar doğuracağından söz edilmiştir¹⁴.

Damat Ferit Hükümeti’nin Mondros sonrasında karşı karşıya kaldığı- nı düşündüğü iki seçenektan ilki İngiltere’nin dostluğuna güvenerek İstanbul merkez olmak üzere bırakılan bir Anadolu parçasında yaşamaya devam etmektir. Bu, bundan sonraki dönemde Hükümetin “İngilizci” siyaset izlemesine neden olmuş, görevli İngiliz komutanlarına ya da sivil yetkililere iyi davranılması gibi bir yönelimi beraberinde getirmiştir. 1919 Nisan ayı içerisinde çeşitli illere gönderilmeye başlanan yazılarda kullanılan “İngiliz heyeti ile münasebat-ı hasane idame edilmeli” ifadeleri güdülmeye çalışılan politikanın anahtar kelimeleri olma özelliğine sahip görünmektedir¹⁵.

Damat Ferit Hükümeti’nin karşı karşıya kaldığı ikinci seçenek bu siyasetten vazgeçip İmparatorluğun yaşatılması konusundaki riski göze almaktadır. Bu risk söz konusu İstanbul Hükümeti tarafından dikkate alınmayacak kadar tehlikeli bulunmuştur. Bu nedenle de Kuva-yı Milliye belirlenen siyasetin uygulanmasına bir engel olarak düşünülüp yok edilmeye çalışılmıştır.

13. DH.ŞFR, 101/19-106.

14. DH.ŞFR, 101/19-122.

15. Bu konuda Başbakanlık Osmanlı Arşivinde çok sayıda belge mevcuttur. Sadece iki tanesini belirtmekle yetineceğiz. DH.ŞFR, 98/97 ve 98/98. İstanbul’un İngiltere yanlısı politikasının en belirgin örneklerinden biri Vahdettin’in İngiliz gazetecilerle yaptığı söyleşilerde ortaya çıkmaktadır. Vahdettin 24 Kasım 1918’de The Daily Mail muhabiri G. Ward Price ile yaptığı söyleşide şunları söylemektedir: “Türkiye’nin harbe katılması bir türlü kaza eserinden ibarettir. Siyasi durumumuzu, coğrafi mevkiimizi ciddi olarak mülahaaza etmiş olsaydık, bunun tamamıyla akılsızca yapılmış bir hareket olduğu apaçık anlaşılırdı. Ne yazık ki hükümetin basiretsizliği bizi felakete sürüklemiştir. Eğer ben tahta olsaydım, bu esef verici hadise olmazdı. İngiltere’de öteden beri Türklere karşı mevcut dostluk duyguları harp başladığı zaman hemen yok olmuş değildi. ..Olup bitenlerde milletimin hiç bir günahı yoktur. Büyük çoğunluğa karşı asil milletimizin bu duygulara aynıyla mukabelede bulunacağı ümidini ortaya koymaya cüret ediyorum”. 15 Temmuz 1919’da ise The Morning Post gazetesinin muhabirine “...Sevgili babam Sultan Abdülmecid İngiltere’nin büyük dostu ve bu memleket ile Fransa’nın müttefiki idi. Ben daima İngiltere’ye hayranlık besledim ve daima İngiltere’ye dost bir siyasetin destekleyicisi oldum.” açıklamasını yapmaktadır. Bu konuda bakınız Gotthard Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri*, Ankara 1986, s. 3, 4, 5.

Bir taraftan seferberliğin ancak Harbiye Nezareti'nden komutanlıklara ve Dahiliye Nezareti'nden vilayetlere tebliğ edilmesiyle gerçekleşebileceği açıklanıp¹⁶ Mondros'a aykırı olarak askerlerin yeni bir savaş için harekete geçirilmesi önlenmeye çalışılmış ve "Kuva-yı Milliye teşkilatı için teşebbüsat icrası katiyyen caiz değildir"¹⁷ yazılarıyla da mücadelenin askeri yönü yasak kapsamı içerisine hapsedilmeye başlanmıştır.

Damat Ferit Hükümetlerinin bağımsızlık mücadelesine karşı yürüttükleri siyaset askeri hazırlıkların yasaklanmasının yanında, Mustafa Kemal'in İstanbul karşısındaki durumunun sürekli altının çizildiği bir düzlemde gelişmeye başlamıştı. Öncelikle Mustafa Kemal'in askerlikten ayrılmış olması ve dolayısıyla emretme yetkisinin kalmadığı duyurulmuş, emirlerinin dinlenme olasılığını ortadan kaldırmak üzere de bunun sıradan bir istifa olmanın ötesinde üzerine aldığı görevi başaramamış olmasından kaynaklanan bir "azil" anlamı taşıdığı açıkça ilan edilmiştir. Bu tamamlayan bir başka yöntem Kuva-yı Milliye'nin neden zararlı olduğunun ve bunun geleceğimiz üzerindeki olumsuz sonuçlarının anlatılması, tutulan yolun yanlışlığının sorumluluk duygusu yüklenerek yetkili kurullara yazılmasıdır. Ancak bu yöntemi kendi içerisinde iki alt başlıkla da ifade etmek olası. Birincisi Kuva-yı Milliye'nin başında bulunan kişilerle birlikte yanlışlığı, ikincisi gerçekçi olmaması. Nitekim Karesi Mutasarrıflığı'na gönderilen 24 Temmuz 1335 (1919) tarihli yazıda "...Bu gibi teşkilat (Teşkilat-ı Milliye) ve müsademat Yunanlıların istilasını men yahut tahdid etmeyip bilakis tezyid ve tevsî etmekde ve bir çok nüfus-u islamiyenin mahvanı ve memleketimizin harab olmasını intac eylemektedir" denilmektedir¹⁸ (Ek 3). Aynı şekilde Sivas Vilayeti'ne 25 Temmuz 1335 (1919) tarihinde gönderilen bir başka yazıda yukarıda andığımız şekilde bu hareketin zararları sayılmakta ve bu durumun ülkenin çıkarlarına nasıl ters düştüğü açıklanmaktadır. "Gerek Mustafa Kemal Paşa'nın, gerek Rauf Beyin teşebbüsâtı her ne fikir ve niyete müstenid olursa olsun memleketin menafi-i âliyesine herhalde mugayir ve pek muzırdır. Bu gibi anarşiler devam edecek olursa vatani pek yakından tehdid etmeye başlayan tehlike-i azameyi izale edebilecek hiç bir çare mutasavvır değildir"¹⁹.

Görüldüğü üzere ulusal güçler anarşi ortamı yaratmakta itham edilmekte ve bunun yarattığı tehlikenin büyüklüğüne dikkat çekilmektedir.

16. DH.ŞFR, 101/19-90.

17. DH.ŞFR, 101/19-44.

18. DH.ŞFR, 101/19-151.

19. DH.ŞFR, 101/19-159.

Aynı yazının devamında “...Her kafadan bir ses çıkacak ve rast gelen istediğini yapacak olursa mazallah felaket mukadderdir. İşte bunun içindir ki hery erde umur-u memleket münhasıran hükümet tarafından tedbir ve icra olunur yine bu hükümete müsteniddir ki hiç bir memlekette umur-u hükümete vazifedar olmayanlar tarafından müdahale ettirilmez” denilmektedir²⁰. Bu nedenle “...Vazifedar olmayanlar her kim olursa olsun umur-u muamelat-ı devlete zinhar hiç bir vesile ile karışdırılmaması ve müdahalede ısrar edenlerin kezalik her kim olursa olsun derakıb derdest edilerek pençe-i kanuna teslimiyle haklarında kanunen terettüb edecek muamelatın ifası ve bu fiibi müdahelatdan ahaliye tahassül edebilecek sui tesiratın her türlü tedabir-i müessireye müracaatla bila ifate-i vakit izalesi...” gerekmektedir²¹. Mustafa Kemal ve Rauf Bey’in hükümetin kararlarına ve kendilerine yapılan duyurulara rağmen halkı tahrik etmeye devam etmesi karşısında yakalanmaları ve tutuklu olarak İstanbul’a gönderilmeleri emredilmeye başlanmıştır²².

İstanbul Hükümetinin yukarıda sözünü ettiğimiz diğer bir dayanma noktası da milli hareketin gerçeklikten yoksun bir zemin üzerinde hareket ettiği iddiasıdır. Kısaca “Müttefiklerimizle yenemediklerimizi tek başımıza yenmenin olanaksızlığı” olarak açıklanabilecek bu siyaset kendine alternatif bir başka siyaseti gerçeklikten uzaklık olarak değerlendirmiştir. “Yunanlıların sevk ettikleri asakir-i muntazamaya ve kullandıkları esliha-i mütenevviyeye karşı ahalinin mukavemete muktedir olamayacaklarını izaha hacet yoktur. Bu gibi tecavüzat böyle gayr-ı kâfi ve esliha-i mükemmeleden mahrum bir kuvvet ile değil, ancak teşebbüsat-ı siyasiye ile kabil-i men’dir... Vatanımızın istila olunmayan aksam-ı sairesini de tehlikeye koymakta bulunan bu gibi teşkilatdan sarf-ı nazar edilmesi...” açıklaması askeri bir direnişin elimizde kalan toprakların da kaybedilmesine neden olacağını, kaldı ki bunun da var olan kuvvetler başarılmasının olanaksızlığı nedeniyle söz konusu olamayacağını kayda bağlamaktadır²³. Aynı şekilde Van Valiliği’ne gönderilen bir başka yazıda ise Nazır Ali Kemal “...Beni mahcup etmemek için sizden beklediğim şudur, kuru yaygaralara ehemmiyet vermeyiniz, mütarekeden beri elimiz ayağımız bağlıdır, kuvve-i askeriyemiz hiç mesabesindedir. Yegâne istimadgâhımız olan mü-

20. DH.ŞFR, 101/19-159.

21. DH.ŞFR, 101/19-159.

22. DH.ŞFR, 101/70, 101/74, 101/67. Bu tutuklama kararları bir süre sonra idam kararına dönüştürülecektir.

23. DH.ŞFR, 101/19-151.

debbirane siyasetimiz ve bu siyaset sayesinde bilhassa iki büyük devletten az çok göreceğimiz mazhariyettir. Saniyen hilafet, satvet-i islamiyettir”²⁴. Kuvvetlerimiz doğrultusunda hareket etmek bu durumda getirilebilecek en mantıklı yaklaşım olarak ileri sürülmektedir. Benzer şekilde gönderilen diğer yazılarda da ulusal güçler memleketi uçurumlara sürüklemek olarak nitelendirilmiş ve ilgili birimler bu konuda defalarca uyarılmıştır²⁵. Ülkeyi uçuruma sürükleyenlerin “Memleketin yarar ve zararlarından haberdar olmamaları” durumu ise işin bir başka boyutunu oluşturmaktadır²⁶. Mondros Mütarekesi’nin yarattığı işgal dönemine karşı dönemin İstanbul Hükümetinin büyük devletlerin henüz ortaya çıkmamış olmakla beraber mutlaka bulunduğunu düşündükleri “adalet” duygusu üzerine politika inşa etmeleri bu yılların genel karakteristik özelliğidir. Bu adalet duygusunun ortaya çıkmasının engeli ise milli mücadele hareketinin uzlaşmaz ve savaştı yaklaşımıdır. Bu yaklaşımın içerisinde bulunan kişiler bu nedenle sıkı bir denetim altına alınmaya çalışılmış ve boş ordu müfettişliklerine atananların da görev alanları dikkatli bir şekilde belirlenerek bu alanındışına çıkmamaları konusunda oldukça titiz davranılmıştır²⁷. Ne yapılması gerektiği konusundaki sorulara Dahiliye Nezareti gayet açık bir biçimde “Hükümet, teşkilat ve harekât-ı milliyeyi tervec edemez”²⁸ açıklamasını göndermiş hatta “Bu gibi ifsadata kata iştirak etmeyerek bilakis hamiyet-i vataniyeye mugayir olan harekât-ı vakıayı nefretle telakki ve faillerini takbih edecekleri derkârdır” açıklaması ile duruma netlik kazandırmıştır²⁹.

Mustafa Kemal’in Samsun’a çıkışı ile bir çatı altında toplanmaya başlayan ulusal güçler kongreler aşamasına gelindiği zaman amacını ve kararlılığını daha net ortaya koymaya başlamıştı. Bu da mevcut İstanbul Hükümeti’nin, yerine kararlar alan bu gibi oluşumların üzerine daha sert

24. **DH.ŞFR**, 101/165.

25. **DH.ŞFR**, 101/19-128. Milli Mücadele hareketinin aldığı isimlerden biri de İstanbul Hükümeti’nin açıklamalarına göre “Çete”dir. Nitekim Ankara Vilayeti’ne 19 Temmuz 1335 tarihinde yazılan bir yazıda “...Mustafa Kemal Paşa’nın teşkil eylediği çetelerden biri de Boğazlıyan cihetlerinde hal-i faaliyette olub.” ifadesi kullanılmaktadır. **DH.ŞFR**, 101/19-112. Yine Maraş Mutasarrıflığı Vekâleti’ne yazılan bir başka yazıda da “Osmaniye Jandarma Yüzbaşısı Midhat Bey’in maiyetindeki jandarmalarla beraber kuvay-ı milliyeye çeteleri tarafından tevkif ve oraya nakledilmiş olduğu bildiriliyor...” ifadesi kullanılmıştır. **DH.ŞFR**, 108/70.

26. **DH.ŞFR**, 102/143.

27. **DH.ŞFR**, 101/19-80.

28. **DH.ŞFR**, 101/19-81.

29. **DH.ŞFR**, 103/126-1.

gitmesine neden olmuştu. Ulusal güçler bu aşamada sadece büyük devletlere karşı İstanbul hükümetlerinin güttüğü siyasete aykırı olmakla kalmamış aynı zamanda “Kanun-u esasi ahkâmına mugayir”³⁰ olarak da değerlendirilmiştir.

İstanbul Hükümetinin hızla gelişmekte olan kongreleri durdurma konusunda başvurduğu yöntemlerden biri halkın bu hareketlere katılma olasılığını dikkate almamaktır. İdari birimleri kendileri ile halk arasında bir köprü olarak kullanmak ve böylece dinsel ve geleneksel siyasal erke karşı halkta varolduğundan şüphe duymadıklarını ifade ettikleri bağlar üzerinde güven duygusunu işlemektir. Örneğin Trabzon Vilayeti’ne gönderilen yazı “...Güya ahaliden bunlara uyan birç ok kimseler varmış zannediyorlar ve bu yoldaki propagandalara kapılıyorlar” ifadesi ile bunun gerçekliğine şüpheyle yaklaşmayı tercih etmektedir. Bu bağlamda aynı yazı kongreye Trabzon’dan katılımı imadığına dair halka uygun bir şekilde açıklama yapılmasını da vilayetten isteyerek sona ermektedir³¹.

Erzurum Kongresi’nin toplanması üzerine Valilik, Kongre hakkındaki bilgileri İstanbul’a ulaştırmakla görevli kılınmış³², ancak beklenen cevapların alınmaması sert tepkileri beraberinde getirmiştir. Bunu içeren yazıda “...Kongre namı altında akd edilmek istenildiği rivayet olunan hilaf-ı kanun ictima hakkında yazılan telgraflara cevap vermemeniz nazarı dikkati celb etmektedir. Bu sükûtun devmının hakkınızda nasıl bir fikir peyda edeceğini izaha hacet yoktur. Bu babdaki telgrafnamelerim üzerine ne yapıldığının yarına kadar mevzuhan behemahal işarı lüzumu son defa olarak ihtar olunur” denilerek, valilik bu konuda iki seçenikle karşı karşıya bırakılmıştır³³.

Kongrelerin ikinci önemli ayağı olan Sivas, ulusal güçlerin genişlediği konusunda ciddi bir durumu ifade eder. Bu nedenle Erzurum’da alınan kararlara gösterilen direnç Sivas’la birlikte hem Ali Galib’in devreye sokularak bu hareketin sona erdirilmesi için önemli bir adımın atılmasına, hem de Sivas’taki hükümet görevlilerinin bir mercek altında incelenmesine yol açtı³⁴. Ali Galib’e süvari kuvvetlerden oluşması tercih edilen bir askeri teşkilatlanma ile -bunun sayısının arttırılması uygun bulunmaktadır-

30. DH.ŞFR, 101/19-157.

31. DH.ŞFR, 103/98.

32. DH.ŞFR, 101/47.

33. DH.ŞFR, 101/63.

34. DH.ŞFR, 103/123.

bir an önce hazırlık yapması bildirilmiştir³⁵. Bu kuvvetin ne amaçla kullanılacağına dair yapılabilecek açıklamada ise Sivas Vali ve Komutanlığı'na atanmış bulunan Ali Galib'in Sivas'ta karşı karşıya kalacağı bir taarruza karşı önlem olduğundan söz edilmiştir. Bu kuvvetin Kongre'yi basbak üzere hazarlatıldığına dair olan iddialara karşı hükümet "İşte hakikat bundan ibarettir" ifadesi ile şu açıklamayı yapmıştır: "...Bunu Kongre namı altında emellerinin husulüne mani gördüklerinden infisal eden Ankara ve Sivas kumandanlarıyla Sivas Valisi ref-i nikab ederek alenen muhalefete kıyam etmişler, telgrafhaneleri işgal ile etrafı telgraflarla teheyüce çalışıyorlar. İşe bir şek-i esrarengiz vermek için vakayii tahrifen ezcümle çektikleri telgraflarda mevzuu bahsettikleri eşhasdan Malatya'da Bedirhani'lerden tertibat-ı hafiyeye memur edildiğini iddia ettikleri eşhas hakkında hükümet-i merkeziyece tahkikat icra kılınmakta idi"³⁶. Vilayete Ali Galib atanmış olmasına rağmen bunun milli kuvvetler tarafından dikkate alınmayarak eski valinin görevinde kalma konusundaki ısrarı İstanbul'u oldukça kızdırmış görünmekte³⁷. Bu da Sivas vilayetine çekilen şu telgrafta kuvvetli bir şekilde ifade edilmiştir: "Gelecek olurlar ise orada içtimalarına zinhar meydan verilmeyerek her birinin memleketlerine izamları... Haklarında kesb-i zaruret edecek muamelat-ı şedidatın ifasını"³⁸ böylece İstanbul hükümetleri gittikçe Anadolu'yu etkisi altına almış bulunan milli harekâtın yayılma tehlikesini, Erzurum Kongresi sırasında verdiğimiz örneklerden de anlaşılacağı üzere mülki yetkililer aracılığıyla önlemeye çalışmıştır.

Kuva-yı Milliye'ye yardım etme ihtimali bulunan yetkililer ise Konya vilayetine çekilen "Sivas ve Ankara vilayetlerindeki kumandanlar ile Sivas valisi de hükümet-i merkeziyeye karşı bir vaziyet alarak tahrikata fiilen ve alenen iştirak etmiştir"³⁹ ifadesi ile eleştirilmişlerdir (Ek. 4).

Kongre kararlarının ortaya koyduğu milli kuvvetlere dayalı bir mücadele döneminin siyasal bir örgütlenme ile devam etme kararı, bu mücadeleye karşı duyulan kuşkunun da, hareketin ortadan kaldırılması için önlemlerin de artmasına neden olmuştur. Nitekim Konya ve Ankara vilayetlerine gönderilen yazılarda "...Merkezi Ankara'da olmak üzere bir kuvve-i milliye-i azime teşkiline teşebbüs edilerek Ankara'ya her taraftan

35. DH.ŞFR, 103/99.

36. DH.ŞFR, 103/166.

37. DH.ŞFR, 103/126.

38. DH.ŞFR, 102/183.

39. DH.ŞFR, 103/123.

murahhas davet olunmakta olduğu mevsuken haber alındı. ...Oralarda bu gibi teşkilat ve tahrikata ön ayak olanların hemen derdest edilerek mahfuzen İstanbul'a iğramı..." ifadesi sıkça tekrarlandığı üzere bir kez daha hatırlatılmıştı⁴⁰.

Mondros sonrasında Osmanlı İmparatorluğu içinde bulunulan durumu tanımlamak üzere en çok "*nazik*" ifdaseni kullanmıştır ve bu nazik dönemde yapılması gereken her şeyin zaten hükümet tarafından yapıldığı açıklanarak resmi makamın neresi olduğu hep vurgulanmıştır⁴¹.

Görüldüğü üzere Damat Ferit Hükümetlerinin belirlediği siyaset ile Mustafa Kemal'in örgütleyip önderlik ettiği hareket arasında iki farklı yaklaşım söz konusudur ki bu birisinde İtilaf Devletleri'nin adalet duygusuna, diğerinde halkın gücüne dayanmaktadır ve bu siyasetin devamı konusunda başvurulan yöntemler de doğal olarak birbirinden farklıdır. Ulusal bağımsızlık savaşının başlangıcında dönemin İstanbul Hükümeti'nin izlenmesini uygun gördüğü politikanın nasıl yanlış bir zeminde geliştiği, ancak uzun yıllar devam eden savaşın ardından anlaşılacaktır.

---

40. DH.ŞFR, 101/84.

41. DH.ŞFR, 103/2.

EK 1

Karesi Mutasarrıflığı'na, Bergama, Soma, Erdemit, Burhaniye Kaymakamlıklarına

Sizin ve arkadaşlarınızın tarafımdan verilen talimat-ı sarhiyeye tevfik hareket etmemeniz bu felakete bâdî oldu. Defaat ile söyledim ne kadar gaddarene, taşkınane olursa olsun biz bu işgallere karşı hukuk-u sarhiyemizi ancak şimdilik siyaseten müdafaa edebiliriz ve Paris'ten Sadrazam paşadan alınan haberlere göre size tebligat icra ediyoruz. Öyle iken sizin tutturduğunuz çıkmaz yol ahali-i islamiyeyi nahak yere kırdırdıktan madda teşebbüsât-ı hasene-i siyasiyemizi mazallah körletir. Safvetle, fart-ı hamiyetle bu gaflete kapılanları yeniden ikaz ediniz. Harb ve darb ile bu müdhiş davayı fasledecek bir vaziyette değiliz. Buraca yeniden İtilaf Mümessillerine müracaat ettik. Paris'de de böyle yapıldı. Yunanlıların konferansa tayin edilen hududa çekilmeleri ve artık ilerleyememeleri kariben kendilerine tebliğ olunur ve yaptırılır ümidindeyiz. Şimdi biz artık gerek onların tahliye edecekleri yerlerde ve gerek sair cihetlerde emn-ü asayiş muhafaza etmekle alehusus adavet ve münafereti uyandırmama hatta mümkün ise münasebet-i haseneyi yeniden tesis eylemeye var kuvvetimizle çalışmalıyız. Hak ve hakikat budur. Sulh Konferansı bizi dinler ve hakkımızda bir karar vermeye hazırlanırken bu siyasetten ayrılmak memlekete ihanettir. Bu sarih talimata muhalif hareket edenlerden hesap soracağımı tekrar bildiririm.

22 Haziran 1335

Dahiliye Nazırı

Kemal

EK 2

Diyarbakır, Ankara, Erzurum, Sivas, Trabzon, Van, Kastamonu, Bitlis, Mamuretülaziz Vilayetleriyle Erzincan ve Canik Mutasarrıflığı'na

Mustafa Kemal Paşa büyük bir asker olmakla beraber siyaset-i zamana o derece agâh olmadığı için fart-ı hamiyet ve gayretine rağmen memuriyet-i cedidesinde asla muvaffak olamadı. İngiltere mümessil-i fevkaladelîğinin taleb ve ısrarıyla azledildi ve edildikten sonra yaptıkları ve yazdıkları ile de bu kusurlarını daha ziyade meydana vurdu. Redd-i İlhak Cemiyetleri gibi Karesi ve Aydın havalisinde ahali-i islamiyeyi nahak yere kızdırmaktan ve fakat bu vesileden istifade ile halkı haraca kesmekten başka bir iş görmeyen ipsiz sapsız ve kanunen takib edilen bazı heyetler için öteye beriye çektiği telgraflarla hatay-ı siyasisini idareten arttırdı. Müşarüni-leyhin İstanbul'a celbi Harbiye Nezareti'ne aid bir vazifedir. Lakin Dahiliye Nezareti'nin size emr-i katiyesi artık o zatın ma'zûl olduğunu bilmek kendisiyle hiç bir muamele-i resmîyeye girişmemek, umur-u hükümete müteallik hiç bir matlubunu is'af etmemektir. Bu talimat dairesinde hareket eylemekle ne gibi mesuliyetlere müncerr olacağını takdir buyuracağınızdan ve bu mühim ve vahim dakikalarda memur, ahali her Osmanlıya terettüb eden en büyük vazife sulh konferansınca mukadderatımıza dair karar verilirken ve beş senedir yaptığımız cinnetlerin hesabı görülürken artık aklımızı başımıza devşirdiğimizi göstermek akilâne ve müdebbirane hareketlere imtisâl etmek, fırka, mezhep ırk ihtilafları gözetmeksizin her ferdin hayatını, malını, ırzını siyanet eylemek nazar-ı medeniyette bir daha lekelememek değil midir?

23 Haziran 1335

Nazır Kemal

EK 3

Karesi Mutasarrıflığı'na

Teşkilat-ı Milliye namı altında hareket eden ahali ile Yunanlılar arasındaki müsadematın devam etmekte olduğu General Folo'nun raporunda beyan olunuyor. Bu gibi teşkilat ve müsademat Yunanlıların istilasını men yahud tahdid etmeyib bilakis tezyid ve tevsî etmekte ve bir çok nüfus-u islamiyenin mahvını ve memleketimizin harab olmasını intac eylemektedir. Yunanlıların sevk ettikleri asakir-i muntazamaya ve kullandıkları esliha-i mütenevviaya karşı ahalinin mukavemete muktedir olamayacaklarını izaha hacet yoktur. Bu gibi tecavüzat böyle gayr-ı kâfi ve esliha-i mükemmeden mahrum bir kuvvet ile değil ancak teşebbüsât-ı siyasiye ile kabîl-i men'dir. Bu teşebbüsattan geri kalınmamaktadır. Tesiratının karibin müşahadesi memuldur. Buralarının icab edenlere biletraf hüsn-ü tefhimiy-le ahali-i müslümanın felaketini tezyide sebep olmakta ve vatanımızın istila olunmayan aksam-ı sairesini de tehlikeye koymakta bulunan bu gibi teşkilattan ve mukabele-i şedideyi müstelzim tecavüzattan katiyyen sarf-ı nazar edilmesi esbabının istikmali ve bu babda nezarete peyderpey malumat-ı vazıha itası

24 Temmuz 1335

Dahiliye Nazırı Adil

EK 4

Konya Valiyeti'ne

11 Eylül 1335 Sivas ve Ankara Vilayetleri'ndeki kumandanlar ile Sivas Valisi de hükümet-i merkeziye'ye karşı bir vaz-ı mahalefet alarak tahrikatta fiilen ve alenen iştirak etmişlerdir. Kırşehir ve Kayseri taraflarında da bazı teşebbüsat ve tahrikatta bulunmakda oldukları ve her tarafa kongre namına telgraflar keşidesiyle tahrikatı tevsiye çalıştıkları anlaşıldığından ve Harbiye Nezareti'nden Said Paşa'ya tebligat icra olunduğundan müşarünileyhle bâ-müzakere mümkün olan tedabirin teşrih-i ittihazıyla fitnenin men-i tevsî ve intişarı esbabının istikmâline sarf-ı mesai edilmesi ve ittihaz olunan ve olunacak tedabirden peyder pey mevzuhan malumat itası temennadır.

12 Eylül 1335

Nazır

Adil